

né jako antimarginalizační mohou v nesprávné kombinaci přinášet sociální vyloučení. Tato debata tak přispívá i k úvahám o definici společenské „normality“, otevřeně i jen tak mezi řádky diskutuje problematiku (s)potřeb(y) a vědecky bezpečně argumentuje, že vedle principu kumulativního znevýhodnění mohou omezení vyplývající ze života v periferiích dopadat tíživěji na obyvatele s většími zdroji, vzděláním a ambicemi. Tímto přístupem tak provádí nutnou relativizaci ustrnulých konceptů sociálního vyloučení jako něčeho, co se děje „jim“.

Právě z těchto důvodů se mi zdá naprosto klíčové, že texty, které rozlišují heterogenitu venkova a které datově podloženě, bez emocí, stereotypizace a nepatřičné generalizace hovoří o problémech, se kterými se potýká část populace žijící na precizně definovaném periferním venkově, patří do zlatého fondu české sociologie, stejně jako do povinné četby policy makerů a osob veřejně činných vyjadřujících se k problematice. Sama jsem totiž byla svědkem, když podle kolektivu autorů nesprávné vnímání venkova jako plošně se vyliďňujícího sklouzlo do postoje „vždyť se to vyliďňuje, tam nikdo nežije, už nám to nestojí za to, abychom tam poskytovali nebo plánovali nějaké služby“. I proto věřím, že publikace k tématu vnitřních periferií má velký potenciál informovat nejen sociology a sociální geografů, ale díky správné míře analytických detailů i širší odbornou veřejnost.

Lucie Vidovičová

David Hána, Yvona Kostecká: *Domácí vzdělávání v kontextu evropských vzdělávacích systémů*

Praha, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta 2019, 308 s.

Kniha je výsledkem badatelské činnosti autorů podporované Grantovou agenturou České republiky v rámci grantu „Domácí

vzdělávání – fakta, analýzy, diagnostika“. Text je uveden citací otázky vznesené zahraničními odborníky, zda „nenastal čas pro lepší harmonizaci politik týkajících se domácího vzdělávání“. Hána a Kostecká uvádějí (s. 236), že se přiklání k tomu, aby byl v evropském prostoru nalezen konsensus v určité harmonizaci politiky ve vztahu k domácímu vzdělávání. Zároveň ale sami připouštějí limity, které poukazují na velkou diverzitu evropských vzdělávacích systémů ve vztahu k domácímu vzdělávání. Již vzhledem k tomu, že samotné klíčové termíny jako *povinná školní docházka* a *povinné vzdělávání* bývají často zaměňovány a vykládány různě v kulturním kontextu zkoumané lokality. Dalším limitem hledání společného evropského rámce je také nejednotnost a závaznost dodržování státem stanovených vzdělávacích kurikul. Text tedy spíše vyznívá jako vysvětlení rozdílů mezi institucemi, které povolují domácí vzdělání napříč Evropou.

Domácí vzdělávání slouží jako alternativa k tradičnímu školnímu vzdělávání. Zahrnuje přístupy, kde jsou děti individuálně vzdělávány svými rodiči nebo vybranými učiteli – obvykle doma, ale stále častěji také v komunitních školách. Na celém kontinentu lze nalézt poměrně různorodé spektrum přístupů k domácímu vzdělávání – od úplné liberalizace státem, jako je tomu ve Velké Británii, a nezasahování do něj až po přísný zákaz domácí výuky s trestem odnětí svobody za nedodržení (Německo). Navzdory relativně nízkému procentu doma vzdělávaných dětí v kohortách školního věku lze obecně pozorovat rostoucí popularitu tohoto typu vzdělávání po celé Evropě. Od devadesátých let stále více států zavádí právní předpisy upravující domácí vzdělávání, ale i přesto v některých zemích tato forma vzdělávání dosud nebyla právně umožněna.

Kniha je rozdělena do 11 kapitol. První kapitola obsahuje definici domácího vzdělávání a popisuje jeho historický vývoj a širší kontext, čímž vytváří základ pro sys-

tematickou část knihy, která se zabývá systémy domácího vzdělávání v jednotlivých evropských státech, seskupených podle kulturně souvisejících oblastí. U každé země jsou uvedeny klíčové údaje o domácím vzdělávacím systému: kontext (sociální, politický, vzdělávací), způsob, jakým děti vstupují do domácího vzdělávání, jak je pokrok dítěte testován a jak jsou hodnoceny konečné výsledky. U povolování domácího vzdělávání bylo sledováno, zda je v daném státě potřeba žádat o umožnění domácí výuky, či stačí pouze příslušným orgánům tuto skutečnost oznámit. V tematickém celku zaměřeném na průběh domácího vzdělávání byly identifikovány podmínky, za kterých může být domácí vzdělávání v dané zemi realizováno, a dále byly zjišťovány způsoby hodnocení výsledků. U každé země autoři v krátkosti diskutují možný budoucí vývoj domácího vzdělávání na základě analýzy stávajícího stavu, mimo jiné také ve vztahu k podílu domácích školáků ve srovnání se všemi školou povinnými dětmi ve sledovaných státech.

Souhrnná kapitola představuje přehledné srovnání zemí pomocí grafů s klíčovými informacemi a mapami, ve kterých jsou země kategorizovány podle typologií prezentovaných v příslušných legendách.

Autoři cíl své práce definují jako snahu analyzovat systémy domácího vzdělávání v různých evropských zemích a sociální a historické souvislosti a praxi domácího vzdělávání. Kniha obsahuje analýzu různých právních přístupů k regulaci praxe s cílem lépe porozumět širšímu celoevropskému kontextu a podmínkám domácího vzdělávání. Publikace kombinuje geografické a politické přístupy. Pro získání úplného přehledu autoři zahrnuli nejen státy západní, východní, severní a jižní Evropy, ale také stručně shrnuli přístupy ke vzdělávání v nejmenších zemích, jako je Malta, Andorra, Monako, Lichtenštejnsko, San Marino a Vatikán.

Úvodní kapitola, „Metodika a stanovení cílů“, působí poměrně nepřehledně

a čtenáři orientaci neulehčuje ani obsáhlá poznámka pod čarou, která svojí délkou předčí samotný úvodní odstavec. V něm se autoři snaží vysvětlit jak metodiku, tak i cíle práce. Text je metodicky postaven na principech srovnávací pedagogiky, které autoři využili k vypracování srovnávací studie encyklopedického charakteru, založené na souboru případových studií (s. 12). Vzhledem k tomu, že si autoři dle svých slov berou za cíl zaujmout nejen odbornou veřejnost, ale i širší okruh čtenářů (s. 13), stálo by za zvážení volit jazykově přístupnější formu právě vzhledem k zamýšlené široké čtenářské základně. Problematika domácího vzdělávání se momentálně těší rostoucí oblibě a také zájmu o výsledky odborného bádání k tématu. (Kniha byla přímo zmiňována v internetovém diskusním fóru *Domácí a komunitní vzdělávání*, které sdružuje téměř sedmnáct tisíc zájemců. Toto fórum slouží ke sdílení osobních zkušeností, šíření informací k tématu domácího vzdělávání a propojování podobně smýšlejících lidí a vzájemné inspiraci.) Autoři sami zmiňují sílící tlak zájmových skupin i neziskových organizací, většinou tvořených zainteresovanými rodiči, na uzákonění domácího vzdělávání i v zemích, ve kterých dosud není legalizováno.

Počet dětí v domácím vzdělávání nepřesahuje v žádné evropské zemi 1,5 % populace žáků ve věku povinné školní docházky. Přesto však nelze považovat tento fenomén za nevýznamný. Domácí vzdělávání umožňuje vysokou míru individualizace a většina rodičů, kteří mají děti v domácím vzdělávání, deklaruje, že za jejich volbou domácího vzdělávání stojí snaha více respektovat individuální vzdělávací potřeby dítěte. Domácí vzdělávání tak lze chápat jako individualistickou reakci odporu vůči státní kontrole a unifikaci institucionálního školství se standardizovaným kurikulem či snahu vzdělávat dítě ve skupině, která vyznává hodnoty a postoje konzistentní s hodnotovým rámcem rodiny (s. 24). Čtenáře z řad širší veřejnosti se

zájmem o diskutovanou problematiku zaujme zcela zřejmě kapitola „Kdo jsou rodiče, kteří učí děti doma“. Autoři zde spojují výsledky bádání několika zahraničních a českých odborníků ve zcela jasný, stručný text, který vyvrací různé mýty a představy kolující o rodinách doma vzdělávaných dětí. Vedle toho autoři hned v úvodu kapitoly poukazují na různé osobní motivace k domácímu vzdělání, stejně jako na různorodé socioekonomické postavení, vyznání a politické postoje rodin. Za jednotící prvek lze obecně považovat, že domácí vzdělávání bylo a je využíváno částí rodičů, jejichž hodnotové přesvědčení v daném období a místě neodpovídá společenskému střednímu proudu, a představuje tak vhodnou alternativu, která dává možnost vzdělávat děti podle vlastního přesvědčení. Autoři (s. 27) zmiňují studie Kašparové, která začala využívat pro rodiče vzdělávající své děti doma termín „kulturní kreativci“ (označení podle Raye a Andersonové ve studii I. Kašparové „Domácí vzdělávání jako výraz kulturního kreativismu.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 2017, 53 (1): 79–100), který velmi přesně ukazuje jednotící elementy zkoumané skupiny. Tím je typické vymezování se vůči konzumní společnosti, odmítání „univerzálně“ sdílených pravd a kritérií v nejrůznějších oblastech života včetně oblasti vzdělávání. Přispívají tak k proměně hodnot, kultury a způsobu života svého i svých blízkých, a tím tak iniciují širší celospolečenské změny.

Publikace vychází z rozsáhlého přehledu literatury a dalších relevantních zdrojů. Autoři uvádí, že použili více než 500 bibliografických zdrojů, včetně odborných článků, webových stránek zájmových skupin, konferenčních příspěvků, monografií a kapitol knih, zpráv o výzkumu, zákonů a zpráv.

Kniha rozhodně najde své čtenáře mezi odborníky i mezi zájemci o domácí vzdělávání z řad širší veřejnosti. Vzhledem ke svému encyklopedickému charakteru

bude text sloužit jako výchozí přehledová publikace také studentům a odborníkům při přípravě dalších výzkumů vedoucích k přesnějšímu porozumění roli domácího vzdělávání v současných společnostech.

Jitka Cirklová

Radek Vorlíček: *Jak se daří inkluzi u nás a na Slovensku? Pohled do konkrétních základních škol*

Červený Kostelec, Pavel Mervart 2019, 322 s.

Kniha přibližuje pomocí dlouhotrvajícího kvalitativního a etnologického výzkumu mezi lety 2015 a 2016 život dětí na základních školách v jednotlivých třídních kolektivech, konkrétně se jedná o porovnání šesti slovenských a šesti českých škol. Důraz je kladen na vnímání odlišností a zkoumání dynamiky sociální vzálenosti mezi dětmi. Mezi ústřední témata knihy patří: hledání druhých ve vrstevnické skupině, mechanismy sociální inkluze, klima školní třídy a školy, interetnická komunikace, dynamika marginality a dominance, šikana, chudoba, selekce a segregace. Kniha je unikátní mimo jiné tím, že je určena širokému spektru čtenářů; od akademiků, pedagogů a studentů (nejen) pedagogiky až po širokou veřejnost, přičemž autor hned na začátku nabádá čtenáře, aby se při čtení knihy vcítil do některého z představovaných aktérů (žák, pedagog, rodič) tak, aby se snáze stal součástí vyprávěného příběhu a lépe tak dokázal reflektovat probíraná témata rezonující ve školství, o kterých je třeba diskutovat. Knihu uvádí předmluva Tomáše Samky, českého antropologa a publicisty, který diskutuje termín inkluze a zdůrazňuje různé úhly pohledu na něj – definiční, metodický, politický, pohled veřejnosti, pedagogů a popisuje tlak oponentů prosazování inkluze jako sendvičový efekt, kdy pedagog uprostřed je svírán zespoda bulvárem a seshora prezidentem ČR. Sa-